

„MATEMATICKÁ FYZIKA”
Osnova bakalárskej (výberovej) prednášky na FMFI UK Bratislava
doc.RNDr.Marián Fecko, PhD.
(verzia z 26.11.2019)

Zmysel a cieľová skupina výberovej prednášky:

Tento kurz (4h prednáška a 2h cvičenie týždenne) má študentom vyložiť základy analýzy na varietách (diferenciálnej geometrie) a Lieových grúp a ich reprezentácií. Sústredí sa pritom na **aspekty** a ilustratívne príklady, ktoré sú **relevantné pre fyzikov**. Svojou úrovňou a predbežnými požiadavkami je nastavený tak, aby bol zrozumiteľný každému **motivovanému** záujemcovi, ktorý má za sebou základné matematické prednášky (hlavne **lineárnu algebru** a bežnú analýzu). Keďže tie tu absolujú **všetci fyzici**, kurz **nie je** myslený **len pre teoretických fyzikov**. Jeho ambíciou je naučiť adeptov s preberaným materiálom **aj reálne pracovať** (počítať).

1. týždeň: Lineárna algebra tenzorov (multilineárna algebra)

Duálny priestor a duálna báza

Tensor typu $\binom{r}{s}$, jeho zložky (komponenty) a ich transformovanie pri zámene bázy

Tensorové operácie (lineárne kombinácie, tenzorový súčin, kontrakcie, (anti)symmetrizácie)

Metrický tenzor, dvíhanie a spúšťanie indexov

2. týždeň: Základné maticové Lieove grupy

Symetrie (automorfizmy) rôznych štruktúr a grupy (a príklady na ne)

Maticové Lieove grupy - $GL(n, \mathbb{R})$, $O(n)$, $SO(n)$, $SL(n)$, $U(n)$, $SU(n)$

Afinná grupa $GA(n, \mathbb{R})$ a jej vloženie do maticovej grupy $GL(n+1, \mathbb{R})$

Euklidovská a Poincarého grupa

Priamy súčin grúp

3. týždeň: Pojem variety

Čo je varieta, zobrazenia variet, opis hladkých plôch v $\mathbb{R}^n$

Varieta zadaná implicitne (väzbami) a parametricky

Krivka a funkcia na M a ich súradnicové vyjadrenia

Pojem Lieovej grupy (skĺbenie pojmu grupa a varieta)

4. týždeň: Lieove algebry

Lieova algebra (ako taká, bez vzťahu k Lieovým grupám), príklady

Lieova algebra $\mathcal{G}$ grupy G

Maticové Lieove algebry $gl(n, \mathbb{R})$, $o(n)$, $so(n)$, $sl(n)$, $u(n)$, $su(n)$ (odvodenie z grúp, rozmery, bázy)

Priamy súčet Lieových algebier

Jednoperametrické podgrupy a exponenciálne zobrazenie $\mathcal{G} \rightarrow G$, explicitne pre $SO(2)$, $SO(3)$, $U(1)$, $SU(2)$

Odvodený homomorfizmus $f' : \mathcal{G} \rightarrow \mathcal{H}$ Lieových algebier k homomorfizmu $f : G \rightarrow H$ grúp

5. týždeň: Reprezentácie grúp a Lieových algebier

Reprezentácia ρ grupy G vo V , odvodená reprezentácia ρ' Lieovej algebry $\mathcal{G}$ vo V

Konjugácia, Ad-reprezentácia G a ad-reprezentácia $\mathcal{G}$

Ireducibilné, reducibilné a úplne reducibilné reprezentácie

Splietajúci operátor dvoch reprezentácií a Schurove lemy

Invariantný skalárny súčin, Killingova-Cartanova forma a jej Ad-invariantnosť, poloprostá algebra

Tensorový súčin $\rho_1 \otimes \rho_2$ a súčet $\rho_1 \oplus \rho_2$ reprezentácií grupy

6. týždeň: Vektorové polia na variete

Dotykový (tangenciálny) priestor, vektory a vektorové polia, rôzne ekvivalentné definície

Súradnicová báza ∂_i v dotykovom priestore

Vektorové pole na M a jeho rozklad voči súradnicovej báze, transformácia komponent pri zámene súradníc
Integrálne krivky vektorového poľa, rovnice pre ne, lokálny tok poľa V

7. týždeň: Tenzorové polia na variete

Gradient df ako kovektorové pole, súradnicová báza dx^i pre kovektory duálna k báze ∂_i pre vektory
Tenzorové pole typu $\begin{pmatrix} r \\ s \end{pmatrix}$, jeho zložky (komponenty) a ich transformovanie pri zámene súradníc
Repérne a korepérne pole, repérne komponenty tenzorových polí

8. týždeň: Metrický tenzor na variete (Riemannove variety)

Ortogonalné súradnice a ortonormované (ko)repérne pole
Metrický tenzor a kinetická energia v prváckej mechanike
Funkcionál dĺžky krivky, geodetiky ako najkratšie čiary
Gradient ∇f ako vektorové pole
Ortonormované repérne a korepérne polia

9. týždeň: Zobrazenia tenzorov indukované zobrazeniami variet

Diferenciál f_* zobrazenia f , jeho vlastnosti a komponentné vyjadrenie
Pull-back f^* zobrazenia f , jeho vlastnosti komponentné vyjadrenie
Indukovaný metrický tenzor
Kinetická a potenciálna energia v lagranžovskej (= druháckej) mechanike

10. týždeň: Lieova derivácia

Lievovský prenos, Lieova derivácia a jej komponentné vyjadrenie
Všeobecné vlastnosti Lieovej derivácie
Exponenta Lieovej derivácie
Komutátor $[V, W]$ ako miera neuzavretia rovnobežníka z integrálnych kriviek
Holonómne a neholonómne (ko)repérne polia

11. týždeň: Killingove rovnice

Zachovanie dĺžky kriviek a izometrie riemannovskej variety
Killingove rovnice ako infinitezimálna verzia podmienky izometrie, ich komponentný zápis
Killingove vektory pre E^n , translácie a rotácie (Euklidova grupa)
Killingove vektory pre $E^{r,s}$, translácie, rotácie a hyperbolické rotácie (Poincarého grupa)
Tenzorové polia (napr. metrika) s predpísanou symetriou
Zachovanie uhlov a konformné transformácie, konformné Killingove vektory

12. týždeň: G -priestor M , reprezentácia na funkciách na ňom

Akcia grupy na množine (pravá a ľavá), orbita, stabilizátor, G -priestor, homogénny priestor; príklady
Reprezentácia G v priestore funkcií na G -priestore a jej odvodená reprezentácia
Regulárna reprezentácia (v priestore funkcií na G)
Fundamentálne polia (generátory) akcie G na variete M , ich vlastnosti
Fundamentálne polia pre rotácie a translácie v E^3 a ich súvis s operátormi momentu hybnosti a hybnosti v kvantovej mechanike

13. týždeň: Homogénne priestory a nakrytia

Homogénny priestor G/H a jeho vzťah k „všeobecným“ homogénnym priestorom
Sféra S^2 (a všeobecnejšie S^n) ako homogénny priestor (aké G a H v G/H , ...)
Vzťah Lieových algebier a reprezentácií grúp, ak jedna grupa nakrýva druhú
Nakrytie $\pi : SU(2) \rightarrow SO(3)$, topológia rotačnej grupy, neekvivalentné slučky
Normálna podgrupa a G/H ako grupa; veta o homomorfizme